

Marius IOANA | **Crâmpie de istorie și cultură iudaică
în România**
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Abstract: (Fragments of Jewish history and culture in Romania) The first references to the Jewish diaspora in the Romanian Principalities date back to the Middle Ages, starting with the fifteenth century. As to the demographic situation of the Jews in the Romanian Principalities, the first statistical information is recorded at the beginning of the nineteenth century. Due to the lack of civil and political rights, massive emigrations to Western Europe and America take place between 1881 and 1914. In what concerns the cultural and religious context, there was always an atmosphere based on communication between the Christian and the Mosaic theologians. Thus, short after the adoption of the new Constitution (1948) guaranteeing that "all cults are equal before the law", the Patriarch Justinian Marina organised the first inter-religious meetings between 19 and 23 June 1949 in Bucharest. On this occasion, the Patriarch set the elimination of all chauvinistic, xenophobic and racial manifestations as a condition for obtaining inter-confessional peace. After 1989, the pulse of the Jewish communities in Romania can be taken especially by reading the Jewish press in Romania and the books constantly printed by the Hasefer Publishing House in Bucharest. By the way it was lived, Judaism represents an open book addressed to all peoples and an example of cohabitation between the Jewish people and other nations in times of relegation or glory.

Keywords: history, culture, Jewish, Romania

Rezumat: Prime referiri la diaspora iudaică din Țările Române datează din perioada medievală, începând cu secolul al XV-lea. În ceea ce privește situația demografică a evreilor din Țările Române, primele date statistice ne parvin de la începutul secolului al XIX-lea. Datorită lipsei de drepturi civile și politice, între anii 1881 – 1914 încep emigrări masive spre Europa Occidentală și America. În plan cultural și religios, a existat permanent o atmosferă de dialog între teologii creștini și cei mozaici. Astfel, la scurt timp după adoptarea noii Constituții (1948) prin care se garanta „egalitatea tuturor cultelor în fața legii”, patriarhul Justinian Marina a organizat la București primele consfătuiri inter-religioase între 19 și 23 iunie 1949. Cu acest prilej, patriarhul Justinian condiționa instalarea unei păci confesionale de înlăturarea oricăror manifestări șovine, xenofobe sau rasiale. Pulsul vieții comunităților evreiești din România de după 1989 poate fi „luat” urmărind mai ales presa evreiască din România și cărțile care apar cu perseverență la Editura Hasefer din București. Prin felul în care a fost trăit, iudaismul rămâne o carte deschisă adresată neamurilor și un model de conviețuire a poporului evreu cu celelalte națiuni în epoci de surghiun sau de glorie.

Cuvinte cheie: istorie, cultură, iudaică, România

Prime referiri la diaspora iudaică din Țările Române datează din perioada medievală, începând cu secolul al XV-lea. Cele mai numeroase comunități iudaice se aflau în Moldova și în Țara Românească. Comunitățile evreiești din Iași și București sunt printre cele mai vechi și mai importante din Vechiul Regat al României Mari. Comunitatea din Moldova este atestată prin relațiile comerciale de pe „Drumul Moldovenesc” - rută spre Galiția cunoscută pe vremea aceea -, de pe vremea lui Alexandru cel Bun (1401) și până după domnia lui Dimitrie Cantemir (1711). Orașele în care trăiau importante comunități evreiești erau: Iași, Suceava, Cetatea Albă, Galați, Chilia și Cernăuți (Benjamin 2004, 419). Comunitatea evreiască din Țara Românească este atestată încă de pe vremea domnitorului Mircea Ciobanul (1546) și până după domnia lui Constantin Brâncoveanu (1716), tot datorită comerțului practicat de evreii stabiliți în București. Evreii apar, în contextul relațiilor economice și comerciale, în calitate de negustori de țesături de lux, bancheri sau creditori. Se știe, bunăoară, că un anume Moise, fiul lui Eliezer,

i-a împrumutat bani domnitorului Moldovei, Petru Șchiopul (Benjamin 2004, 423), iar „jidovul Silitrariul” era furnizorul prafului de pușcă, pe vremea lui Constantin Brâncoveanu. Acest domnitor a avut de altfel relații pașnice cu foarte mulți evrei. Medicul domnitorului era un anume „Avram” (Benjamin 2004, 435) și acesta îl însoțea pe domn în toate călătoriile sale.

În perioada domniilor fanariote din Moldova (1711-1821) și Țara Românească (1716-1821), evreii erau organizați sub forma unor corporații numite bresle. „Breasla jidovilor” avea un statut propriu, (ex.: deplină libertate comercială), era condusă de două instituții, una civilă, stărostia, și alta religioasă, rabinatul, ai căror membri erau aleși de adunarea breslașilor și confirmați de voievozi. Toate divergențele apărute în cadrul breslei evreilor erau soluționate de autoritățile evreiești. Rabinatul judeca atât clauzele civile și religioase cât și pe cele comerciale. În rest, aceste bresle se bucurau de o anumită autonomie. În Țara Românească acest sistem corporativ era bine pus la punct de domnitorul pământean Constantin Brâncoveanu. La fel, Dimitrie Cantemir (Benjamin 2004, 437), bazându-se pe hrisoave ale vremii, confirmă existența breslelor în Moldova înainte de anul 1711. Starea economico-socială a comunităților evreiești din Țările Române era satisfăcătoare. „Breasla jidovilor” se bucura de anumite privilegii față de eventualele concurențe și deținea anumite monopoluri. O consecință a dezvoltării economice a breslei o constituie sporirea emigrației evreiești din țările vecine. Acest regim favorabil breslei va înceta curând, odată cu instituirea Regulamentului Organic în Țările Române, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Benjamin 2004, 451).

În ceea ce privește situația demografică a evreilor din Țările Române, primele date statistice ne provin de la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, dacă în Moldova, la anul 1803 existau 15.000 de evrei, în 1899 erau 196.800. La fel, dacă în 1831, în Țara Românească, trăiau 4.200, la 1899 numărul lor a crescut la 60.800 de persoane. Din cauza lipsei de drepturi civile și politice, între anii 1881 și 1918 încep emigrări masive spre Europa Occidentală și America. 75.000 de evrei români emigrează în SUA, iar între 1899 și 1912, populația evreiască în România scade de la 266.700 la 240.000 de persoane (Attias, Benbassa 1997, 114). Conturând câteva aspecte din viața evreilor români, dr. Wilhelm Filderman se oprește în primul rând asupra situației demografice a evreilor din România și ne face cunoscute rezultatele recensământului general din 29 decembrie 1930. Citând „Anuarul statistic al României”, Filderman (Benjamin 2004, 561-562) ne informează că în anul 1930 existau în România în jur de 758.000 de evrei, populația României totalizând în acel an 18.653.000 de locuitori. Privite comparativ, naționalitățile României erau distribuite procentual astfel:

- 71,9 % români
- 7,9 % unguri
- 4,1 % germani
- 4,0 % evrei
- 3,2 % ucrainieni
- 2,3 % ruși
- 1,5 % țigani
- 2,7 % turci, slovaci, sârbi

Țările Române nu au fost străine de mersul tumultos al istoriei secolului al XX-lea. Evenimentele controversate ale istoriei proprii (Răscoala din 1907, Marea Unire din 1918, instaurarea comunismului, Revoluția anticomunistă din anul 1989) s-au intersectat cu marile probleme politice ale Europei (cele două războaie mondiale, Războiul Rece, căderea

comunismului), în urma cărora destinul a milioane de oameni a fost anihilat, distorsionat și re-creat. Alături de națiunea română, în acest controversat secol XX, s-au aflat ca martore și participante la crearea unei istorii și celelalte națiuni minoritare ale României Mari: evreii, ungurii și germanii. Pe fundalul acestui complex tablou sociopolitic, s-au produs mutații importante și în viața etnicii evreiești din Țările Române, sub diferite aspecte:

- aspectul demografic: s-a înregistrat o creștere masivă a numărului de evrei în special după Marea Unire de la 1918 (Popovici 2003, 841)
- aspectul economic: această creștere numerică a populației evreiești a declanșat și o accelerare a dezvoltării economice
- aspectul educativ: se extinde numeric pătura de mijloc, se diversifică profesiunile în special cele de natura intelectuală
- aspectul social: s-au consolidat organismele administrative de conducere a comunităților evreiești existente și s-au întemeiat și altele, în localitățile cu număr sporit de evrei (Popovici 2003, 221, 223, 261, 284, 491-497)

Liberalismul generației pașoptiste (1848) și-a pierdut din vigoare și strălucire, astfel că în viața socială și politică își fac loc concepții xenofobe determinate de rațiuni religioase, economice, rasiale sau de alinierea la politica țărilor vecine. Comunitățile evreiești din România trebuie să facă față curentului antisemit în viața publică. Aflate la intersecția celor două axe politice, autoritățile române au avut o politică ambiguă în chestiunea „evreiască”. Între anii 1901 și 1920 au fost promulgate în România diverse legi privind învățământul, industria și finanțele, în care erau stipulate măsuri distincte pentru cetățenii români (care se bucurau de anumite privilegii) și cetățenii străini (aici erau incluse minoritățile naționale, în cazul nostru și evreii) (Popovici 2003, 1-8). Studiul presei evreiești din România, din 1857 până azi, constituie „o pagină de istorie, paralelă și comună totodată, de istorie interetnică, dar și comunitar-iudaică” (Kuller 2004, 5). Presa evreiască din România a avut un caracter militant, ea exprimând tendințe fie integraționiste, fie emigraționiste, chestiuni ce țin de lupta identitară și de strategiile asimilării sau excluderii. Între 1857 și 2004, numai în București au apărut 264 de titluri de publicații, 256 de publicații s-au tipărit în provincie, și începând cu 1900, 36 de foi volante au fost scrise de emigranții evrei. Numele publicațiilor evreiești sunt deosebit de sugestive pentru atitudinile, curentele de opinie sau instituțiile politice deservite de acestea: *Înfrățirea*, *Asimilarea*, *Egalitatea*, *Progresul*, *Vocea Dreptății*, *Fraternitatea*, *Neamul Evreiesc*, *Revista Israelită*, *Dorul Sionului*, *Tribuna Israelită*, *Palestina*. Presa bucureșteană s-a bucurat de apariția gazetelor evreiești bilingve: *Israelitul Român*, *Timpul*, *L'echo Danubien*, *Viitorul*, *L'Esperance*, însă multe din ele au fost apariții efemere, umbrite mult de gazeta *Israelitul Român*. Printre gazetarii și publiciștii evrei de marcă ai presei evreiești amintim doar câțiva: M. L. Malbin, I. Psantir, M. B. Mebeșan, A. S. Gold, Lazăr Schein (Șăineanu), N. K. Popper, N. Frankel, Isac Auerbach. Pe plan cultural nu putem face abstracție, în acest controversat secol XX, de contribuția unor intelectuali evrei la progresul științelor. Între intelectualii români și evrei s-au stabilit prietenii și colaborări intense pe plan profesional. Domeniile în care au activat acoperă o largă paletă a vieții culturale românești:

- lingviști: Lazăr Șăineanu (a colaborat cu B. P. Hajdeu la alcătuirea unui manual important), H. Tiktin
- savanți: Moses Gaster, M. Beck
- literați: Felix Aderca, Barbu Fundoianu, Ury Benador, Tristan Tzara, Tudor Vianu, Sașa Pană

- medici: Iacob Felix, M. Goldstein, S. Marbe-Cohen (colaborator al savantului român, profesor doctor Gheorghe Marinescu), Marcu Cajal
- juriști: S. Rosenthal, Max Gaster (colaborator cu maeștrii ai barei, Take Ionescu și I. Djuvara)
- sociologi: C. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Antim
- artiști plastici: I. Iser, R. Rubin, Barbu Iscovescu
- ebraiști: A. Gold, S. Pineles (Popovici 2003, 20, 31)

Revenind la chestiunile politico-sociale, Constituția promulgată de Statul Român în anul 1923 a adoptat, cu susținerea unor mari politicieni ai vremii, prevederi mai favorabile minorităților din România. Astfel, Iuliu Maniu, Alex. Vaida Voievod și doctorul N. Lupu au subliniat, la dezbaterile în Parlament, că, în cazul neadoptării prevederilor Tratatului de Pace de la Paris privind drepturile minorităților, România se autocondamnă la izolare și marginalizare din partea marilor puteri europene (Popovici 2003, 458-460). Drepturile câștigate de evrei au avut o existență relativ scurtă. Dictatura regală instaurată la 1938 a declanșat procesul de reviziune a cetățeniei evreilor, provocând suferințe adânci atât evreilor naturalizați, cât și românilor care și-au văzut prejudiciată imaginea în fața opiniei publice europene¹.

În această perioadă frământată a istoriei, șef-rabinul Cultului Mozaic din România a fost dr. Alexandru Șafran. La numai 29 de ani, rabinul Șafran este ales să conducă destinul spiritual al comunității evreiești în vremuri în care se declanșează în România o adevărată persecuție împotriva evreilor. Marele Rabin, născut în 1910 la Bacău, ca fiu al Înceleptului Rabin Betzalel Zeev Șafran, a urmat studii de teologie iudaică la Viena, obținând atestatul de rabin la 19 ani. A urmat apoi Facultatea de Filosofie a Universității din Viena, luându-și doctoratul în anul 1934 cu teza „Sionismul ca problemă mondială”. Se întoarce la Bacău ca profesor la școala confesională, se căsătorește cu Sara Reinharz și au împreună doi copii, în prezent ambii profesori universitari la Geneva. Este numit șef-rabin într-o perioadă în care conducătorii politici instaurează un regim de teroare împotriva populației evreiești. Au fost luate măsuri abuzive împotriva populației civile, s-au confiscat bunuri aparținând evreilor, s-au operat arestări, expulzări din propriile case, torturi și crime împotriva unor personalități. Metodele antievreiești au vizat interzicerea căsătoriilor mixte, interzicerea evreilor de a-și schimba numele, interzicerea convertirii la creștinism sau eliminarea din toate sectoarele vieții publice (Iancu 2010, 34).

În calitate de conducător spiritual, Alexandru Șafran a întreprins demersuri pentru a opri aceste evenimente nedrepte. Cu înțelepciune și discernământ, a reușit să stăvilească o parte din prigoana anti-evreiască din țara noastră. În plan religios, a apelat la patriarhul Nicodim și la mitropolitul Nicolae Bălan pentru ca aceștia să intervină și să fie oprită prigoana. Șlomo Leibovici, Președintele Asociației Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România, într-o scrisoare trimisă lui Carol Iancu, în 29 ianuarie 2009, povestește o întâmplare relatată de Israel Levanon, secretarul șef al rabinului, referitor la momentul în care Alexandru Șafran a apelat la sprijinul patriarhului Nicodim și al mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului. Mărturia este după cum urmează: „Să auzi din gura unui martor ocular despre dramatica întâlnire cu patriarhul Nicodim care a fost departe de a fi un filosemit, care până la urmă a fost totuși impresionat de prezentarea de către șef rabinul a situației imposibile în care se aflau evreii din România, încât a promis să se gândească la ce se poate face. Sau întâlnirea cu mitropolitul Bălan – preotul duhovnic căruia i se confesa Antonescu. Șef rabinul Șafran și-a

¹ O situație similară este ilustrată în articolul „Legea dobândirii și a pierderii naționalității române”, de Gh. I. Florescu în vol. *Studia et Acta Historiae Iudaeorum*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 268-284.

anunțat vizita la mitropolit, care-și avea reședința la Sibiu, localitate cunoscută pentru puternica influență germană, localitate în care-și fixase SS-ul cartierul reprezentanței sale pentru România și în pădurea căreia se stabilise școala de subofițeri pentru tinerii de etnie germană din România. Mitropolitul, conștient de pericolul la care șef rabinul e dispus să se expună, i-a comunicat că vine la București. Mitropolitului Bălan îi mergea vestea că este antisemit. Rezultatul întâlnirii de care mitropolitul a rămas atât de impresionat a fost imediat, așa încât el s-a adresat îndată mareșalului și a obținut abaterea ordinului de deportare a evreilor din nordul Transilvaniei spre lagărele de concentrare și de exterminare.” (Iancu 2010, 464). Avocatul și istoricul Matatias Carp, un contemporan al acelor evenimente, aduce mărturie în privința intervențiilor mitropolitului Bălan, dar și ale reginei-mamă Elena, ale nunțului apostolic Andrea Cassulo și ale lui René de Weck, pe lângă Antonescu, în vederea opririi deportărilor. „Simultan, s-a câștigat și bunăvoința Înalt Preasfințitului Mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului. Bătrânul prelat a venit special de la Păltiniș la București. Acțiunea samarineană a Sfinției Sale pe lângă Ion Antonescu a avut de la început întregul sprijin al Majestății Sale Regina-Mamă Elena. Se spune că problema s-ar fi pus în toată întinderea ei dramatică în cursul unui dejun la Palat, la care ar fi participat Înalt Preasfințitul Mitropolit Nicolae Bălan și Ion Antonescu, cu care prilej Majestatea Sa a sprijinit, cu demnitate, dar și cu neclintită hotărâre, cauza celor prigoniți.” (Iancu 2010, 444).

Părintele academician Mircea Păcurariu amintește despre existența a două scrisori aflate în Arhiva Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu, fondul „Nicolae Bălan”. Prima scrisoare, data la 30 octombrie 1943, era scrisă în Timișoara și semnată de Carol Reiter și Alexandru Nobel, lideri ai comunității evreiești din Transilvania și Banat, care îi cereau mitropolitului să intervină pentru a salva viața evreilor deportați și amenințați cu moartea. A doua scrisoare, din data de 27 septembrie 1944, este adresată înaltului ierarh de către un fruntaș al comunității evreiești, Iosif Grünberger, „care își exprima recunoștința netrecătoare” pentru că în acei ani „plini de pericole, în situațiile noastre cele mai critice”, mitropolitul a fost „un luptător eroic și un salvator al lor (al evreilor) de la nenorocire și pieire” (Bălan 2004, 22). În anul 1947, din cauza tulburărilor politice, rabinul Șafran părăsește România, devenind ulterior șef-rabinul Comunității evreiești din Geneva.

În plan religios, a existat permanent o atmosferă de dialog între teologii creștini și cei mozaici. Astfel, la scurt timp după adoptarea noii Constituții (1948) prin care se garanta „egalitatea tuturor cultelor în fața legii”, patriarhul Justinian Marina a organizat la București primele consfătuiri inter-religioase între 19 și 23 iunie 1949. Cu acest prilej, patriarhul Justinian condiționa instalarea unei păci confesionale de înlăturarea oricăror manifestări șovine, xenofobe sau rasiale (Abrudan 1979, 67). Șirul întâlnirilor frățești a continuat fără întrerupere în toți anii de păstorire ai patriarhului Justinian Marina.

După 1948, viața comunităților iudaice din România a fost condusă și îndrumată de Moses Rosen, șef-rabinul evreilor din România. Acesta s-a născut în județul Bacău în familia rabinului Abraham Arie Leib Rosen, urmează studii de drept la Universitatea din București, apoi studii de teologie iudaică la Viena, încununate de doctorat în drept și teologie iudaică. În anul 1938 este investit rabin, iar din 1948 până în 1994 va fi conducătorul spiritual al evreilor din România în calitate de șef-rabin. În această slujire, a devenit unul dintre „pilonii iudaismului contemporan”, reușind să organizeze iudaismul din România la un nivel ridicat, în împrejurări istorico-sociale deosebit de aspre (Glanz 2012, 191). După aproape 50 de ani de slujire a comunității evreiești, iată cum își amintește rabinul Moses Rosen ziua investirii sale ca șef rabin: „Tatăl meu a pus mâinile pe capul meu și a

pronunțat cuvintele încărcate de sens din Binecuvântarea Kohanimilor: « Domnul să te binecuvinteze și să te păzească... ». Ascultam plin de emoție. Câte primejdii aveam să înfrunt în viitor, câți dușmani aveam să întâlnesc? Simțeam o imensă povară pe umerii mei. Ascultând binecuvântarea tatălui meu, mi-am amintit de personajul lui Șalom Aș în Der Tillim Id („Evreul cu psalmi”). Mulțime de evrei se adunau tot timpul la ușa lui, fiecare cu nevoile și suferința sa. El visa... visa că toate aceste neajunsuri evreiești le-a pus într-un sac pe care simțea că are datoria să-l ducă undeva sus, sus de tot, pe vârful muntelui. Sacul se făcea tot mai greu, furtunile și ploaia îi loveau obrajii tot mai tare, iar picioarele îi erau rănite de bolovani întâlniți în cale. Israel, evreul cu Psalmi, se simțea slab, nevrednic, neputincios să ducă sacul cu necazuri evreiești până în vârf. Totuși, n-avea încotro. Prea multe erau nevoile, prea multe necazurile. Cine să le ducă sus, dacă nu dânsul? Tillim Id avea de îndeplinit o misiune și nu avea voie să dea înapoi. Acestea erau simțămintele mele în ziua aceea memorabilă. De aceea, lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraji.” (Rosen 1990, 65).

Într-adevăr, nu numai viața religioasă a românilor a fost primejduită de o conducere politică atee, dar mai ales cea a comunităților religioase mici, a credincioșilor catolici, greco-catolici și evrei. Personalități de marcă ale culturii române erau persecutate, urmărite și anchetate, aruncate în temnițele comuniste sau condamnate, prin procese înscenate, la muncă silnică pe viață, sau chiar exterminate. În aceste timpuri, puțini au fost cei care aveau curajul să mărturisească adevărul sau să mijlocească pentru unul dintre semenii lor. Rabinul Moses Rosen, posedând o bogată pregătire, un curaj excepțional, o inteligență și un spirit organizatoric de excepție, a condus o comunitate evreiască slăbită de Holocaust, asigurându-i o viață demnă și o continuitate neîntreruptă. Sub coordonarea părintelui spiritual, aproximativ 97% dintre evrei au reușit să se salveze făcând Alie (Riemer 2012, 178). Iar în momente de limită, rabinul Rosen a știut să aducă un cuvânt de prețuire celor ce au înțeles cu adevărat învățăturile Bibliei.

Părintele Gala Galaction a fost cel despre care șef-rabinul a spus că face parte din panteonul „dreptilor între popoare” (*Hasidei Umot Haolam*). „Uriașul acesta al gândirii și simțirii omenești s-a ridicat cu o măreață vigoare spirituală îmbinată cu o minunată dragoste de om, împotriva prigonitorilor cărora le-a strigat un mândros avertisment profetic în apărarea prigonitilor, cărora le-a șoptit un duios cuvânt de speranță. Marele propovăduitor al cuvântului Dumnezeiesc al Bibliei nu s-a limitat astfel, la studii abstracte ale operei Divine, ci a fost un iubitor, prin vorbă și faptă, al aceluia care se trag din autorii acestor nemuritoare creații etice, al aceluia din mijlocul cărora, acum mii de ani, a pornit învățătura nobilă a dragostei de oameni.” (Rosen 1992, 271).

Asemenea profeților din vechime, rabinul Rosen a condus comunitatea evreiască ferindu-o de dușmani, însă fără să limiteze spiritul frățesc și ecumenic. Astfel, a avut numeroase întâlniri de dialog cu reprezentanți ai bisericilor creștine din România și din străinătate. În momentele festive ale Bisericii Ortodoxe era invitat să participe alături de personalitățile vremii. A rămas consemnat cuvântul rabinului, adresat Preafericitului Teoctist cu ocazia instalării ca patriarh: „Prea Fericirea Voastră, de 36 de ani am avut cinstea și plăcerea de a colabora cu Dumneavoastră, de a vă admira spiritul de real ecumenism de care sunteți însuflețit și pe care îl practicați cu înțelepciune. Ecumenismul avrahamic înseamnă respect reciproc, înțelegere pentru celălalt, conviețuire armonioasă, găsire a tot ce ne unește, evitarea a ceea ce ne desparte, însuflețită muncă comună în slujba Patriei și a Păcii, împlinirea în fapte a cuvintelor Profetului Miheia: „Toate națiile să pășească fiecare în numele Dumnezeului lor, iar noi vom păși în numele Dumnezeului nostru.” (Miheia 4,5)

(Rosen 1992, 367). Aceste întâlniri frățești au continuat să existe, deși orânduirea politică atee ar fi dorit mai mult să aplice dictonul *divide et impera*. Cu prilejul vizitei Preafericitului Teoctist la Templul Coral din București, rabinul Moses Rosen afirma următoarele cuvinte despre relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Comunitatea evreilor din România:

„Actualul Patriarh Teoctist este un preot distins, un slujitor al ideilor de frăție și dragoste pentru aproapele său. Relațiile noastre sunt excelente. Urmând exemplul stabilit de predecesorii săi, Justinian și Justin, care au venit la Templul Coral pentru a mă felicita cu ocazia împlinirii a douăzeci și trei de ani de rabinat, și Patriarhul Teoctist a fost oaspetele nostru în 1988 atunci când am aniversat patruzeci de ani de când am fost ales șef-rabin.” (Rosen 1990, 278).

După Revoluția din decembrie 1989, viața religioasă a românilor a căpătat o nouă dimensiune spirituală. Însă, numai cei ce au străbătut vremurile întunecate ale perioadei ateiste din istoria României au apreciat cât de mult valorează libertatea. Preafericitul Teoctist, într-o scrisoare adresată șef-rabinului Rosen, a spus: „Ne-am împlinit acțiunile și aspirațiile, ne-am împărtășit, de asemenea, ofurile, în timpul îndelungatei dictaturi ateiste și ne-am mângâiat reciproc cu învierea adevărului și libertății, în lume și în țara noastră. În aceste năzuințe ne-am întărit învățăturile care stau la baza vieții noastre spirituale și deopotrivă stau la temelia vieții spirituale creștine.” (Rosen 2012, 232).

Aprecieri și respectul de care s-a bucurat rabinul-șef Rosen au depășit granițele iudaismului din România. Papa Ioan Paul al II-lea i-a adresat rabinului o invitație pentru a vizita Vaticanul. De asemenea, șef-rabinul a participat la diferite congrese evreiești și ecumenice în Europa și pe continentul american. În anul 1992, Moses Rosen a fost ales Membru de onoare al Academiei Române. Personalități din lumea întreagă au prețuit efortul rabinului Rosen pentru întărirea vieții spirituale în România și a iudaismului în special. Părintele profesor Emilian Cornișescu spune despre rabinul șef că acesta „a păstrat în România, cu întreaga sa autoritate, tradiția rabinică și aceasta datorită numai personalității, talentelor și farmecului personal. A reușit să mențină și să dezvolte iudaismul în România. A ținut cu îndemănare, energie și demnitate steagul Torei în plină beznă și a știut să răspândească lumina învățăturii noastre în pofida întunericului. Este unic în generația noastră.” (Rosen 2012, 237).

Ceea ce aduce nou slujirea rabinului șef Moses Rosen este ilustrarea misiunii sale de păstor și de apărător al obștii sale în fața vitregiilor istoriei, în fața extremismelor antisemite proferate de unele cercuri politice ale vremii (Rosen 1992, 307-334). El este profet și cronicar al neamului său pentru conservarea memoriei colective a unui popor al cărui destin spre Canaan trece din totdeauna mai întâi prin deșert. În articolul sugestiv intitulat „Cât timp lumina arde”, Moses Rosen exprimă chintesența istoriei poporului evreu, acasă sau între neamuri:

„Mergeți la Roma și veți vedea pe arcul de triumf al lui Titus chipul imperatorului bătut în piatră. El se întoarce de la Ierusalim cu sclavii legați în lanțuri de carul său de triumf. Care este prada de război ce o poartă? Menora! Bătălia în jurul luminii, iată istoria noastră... Degeaba strânge Titus în brațe Menora acolo, la Roma, pe arcul său de triumf. Ea nu mai este captivă. Ea strălucește din nou.” (Rosen 1992, 402, 404).

Acestea sunt o parte din mărturiile celor ce l-au cunoscut pe șef-rabinul Moses Rosen, o personalitate marcantă a iudaismului din România secolului XX, și un slujitor al lui Dumnezeu care a reușit prin cultură să se ridice deasupra istoriei.

Cultura iudaică în spațiul românesc a fost întărită și de slujirea unui alt reprezentant de seamă al sinagogii, rabinul Ernest Neumann. Acesta s-a născut în 1917, în județul Bihor, a absolvit Seminarul Rabinic Superior din Budapesta, frecventând și cursurile Facultății de

Filosofie, Limbi semite și Istorie Orientală din cadrul Universității din capitala Ungariei, obținând două doctorate, în teologie iudaică și în filologie și istorie antică. Din anul 1949 și până în 2004 a îndeplinit funcția de prim-rabin al comunității evreiești din Timișoara. Zeci de ani de slujire și predică în orașul de pe Bega au demonstrat calitățile excepționale ale prim-rabinului din Banat. Măiestria pedagogică, dragostea pentru copii, naturalețea și spiritul entuziast, bunătatea și dorința de dreptate l-au consacrat. Foști elevi ai Liceului Israelit din Timișoara își reamintesc momentele în care domnul diriginte era alături de ei la toate boacănele pe care le făceau. Francisc Schneider, azi profesor de fiziologie la Universitatea de Vest din Arad, povestește că între 1944 și 1948, pe când era elev, exista următorul obicei:

„(...) în fiecare sâmbătă mergeam la serviciul divin la Sinagoga din Fabric. Duminică aveam școală, iar după școală ne duceam cu dirigințele nostru și jucam împreună fotbal. El făcea parte din echipa Ziariștilor. Când era meci, mergeam cu toții, toată clasa, era atacant și noi ovaționam și aplaudam. Era ceva de nedescris.” (Neumann 2014, 313).

Această naturalețe a rabinului Neumann a apropiat inimile multor evrei din sinagoga din Fabric, unde talentatul tălmăcitor al Torei aducea mărturie din Cuvântul lui Dumnezeu. Doamna Getta Neumann, fiica reputatului rabin timișorean, arată cum spiritul ecumenic al Timișoarei a fost cultivat prin contribuția rabinului Neumann: „În primii lui ani de rabinat, formează un « triumvirat » împreună cu capul Bisericii Ortodoxe, Nicolae Corneanu, și cu Sebastian Kraüter, episcopul catolic, mânați de hotărârea ca prin mijlocirea credinței în același unic Dumnezeu, să facem pe toți păstoriții noștri să devină o familie unitară, ținând seama de adevărul evidențiat de Profetul Maleahi « Oare nu avem cu toții același Părinte ceresc, oare nu același Dumnezeu i-a creat pe toți? » (Maleahi 2, 10). De Crăciun, Anul Nou și Paști, se ținea o recepție în vila Mitropoliei, unde se întrunea lumea clericală și floarea municipalității și intelectualității timișorene. Tata își avea locul rezervat în fotoliul Biedermeyer, la măsuta la care mitropolitul se așeza pe canapea. Pe o tăviță erau mici sandvișuri cu brânză și roșii pregătite special pentru el, ținându-se seama de restricțiile alimentare ale cașrutului. Zeci de ani, rabinul Neumann a fost *maitre de cérémonie* la Mitropolie, adică el îl desemna pe cel care urma să ia cuvântul la întrunirile festive, având grijă să nu neglijeze niciun cult, nicio persoană. A reprezentat obștea evreilor în așa fel încât omul de pe stradă îl considera *rabinul nostru*. Tot orașul îl cunoștea și îl respecta, și prin el, comunitatea pe care o reprezenta. Era foarte apropiat de mitropolitul Nicolae, ceva mai tânăr decât el, cu care împărtășea o largă înțelegere a mesajului biblic și un spirit de deschidere spre ceilalți. Îmi amintesc, aveam opt-nouă ani, că mitropolitul a dat curs unei invitații la noi acasă. Am cinat într-o ambianță destinsă, de prietenie. Înaltpreasfințitul era cald față de mama și de mine, cred că îi plăcea familia noastră. Iar tata era, cum îi era felul, un prieten bun, puțin naiv, încrezător, sensibil.” (Neumann 2014, 299). La zece ani de la mutarea la cele veșnice, despre personalitatea luminoasă a marelui rabin și despre importanța misiunii sale mărturisește și Victor Neumann, istoric și profesor la Universitatea de Vest din Timișoara:

„Rămăsese egal cu sine, un om cald, care își îndrăgea semenii. Era o figură emblematică, o personalitate de referință, nu numai în Comunitatea evreilor, ci și în viața culturală, religioasă, multiconfesională a Timișoarei, a Banatului, a întregii României.” (Neumann 2014, 321).

Pentru timișoreni, rabinul Ernest Neumann va rămâne un reper pentru cultura și spiritualitatea iudaică și nu numai, un erudit și o persoană cu înalte calități sufletești și morale.

Pulsul vieții comunităților evreiești din România de după 1989 poate fi „luat” urmărind mai ales presa evreiască din România și cărțile care apar cu perseverență la Editura Hasefer, București. La cea de-a doua aniversare a Holocaustului în România s-a inaugurat la București, Institutul Național pentru studierea Holocaustului din România „Elie Viesel”, iar la Iași s-a deschis, în prezența unor personalități de marcă ale iudaismului românesc și internațional, Centrul de studii² ebraice din România. Prin felul în care a fost trăit, iudaismul rămâne o carte deschisă adresată neamurilor și un model de conviețuire a poporului evreu cu celelalte națiuni. Emblematic devin în acest context cartea Rut, prin modelul de convertire la iudaism pe care îl propune, și cărțile Ester și Tobit, crâmpie din conviețuirea poporului evreu cu alte neamuri în epoci de surghiun sau de glorie.

Bibliografie

- Abrudan, Pr. Lector Dumitru 1979, „Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului inter-religios”, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1-3. Sibiu.
- Attias, Jean Cristoph, Benbassa, Esther 1997, *Dicționar de civilizație iudaică*, București: Editura Univers Enciclopedic.
- Bălan, Nicolae, Arhiepiscop și Mitropolit 2004, *Texte Alese*, tipărită cu binecuvântarea Înalț Preasfințitului Bartolomeu, ediție îngrijită de pr. Ioan Pinte, Prefată de Pr. Prof. Mircea Păcurariu. Bistrița: Editura Arcade.
- Benjamin, Lya 2004, *Evreii din România în texte istoriografice*, București: Editura Hasefer.
- Glanz, Rav Eliezer 2012, „Sfințenia unei existențe exemplare”, în Moses Rosen, *Arhitectul propriei sale veșnicii*. București: Editura Realitatea evreiască.
- Iancu, Carol 2010, *Alexandru Șafran și Șoahul neterminat în România*. București: Editura Hasefer.
- Kuller, Hary 2004, *Presa evreiască din România*. București: Editura Tritonic.
- Popovici, Ileana 2003, *Evreii din România în secolul XX: fast și nefast într-un răstimp istoric*, vol. I-III. București: Editura Hasefer.
- Riemer, Haim 2012, *Intransigent și de neînving în apărarea unei cauze mari* în Moses Rosen, *Arhitectul propriei sale veșnicii*. București: Editura Realitatea evreiască.
- Rosen, Moses, Șef-rabin 1990, *Primejdii, încercări, miracole*. București: Editura Hasefer.
- Rosen, Moses, Șef-rabin 1992, *Eseuri biblice*. București: Editura Hasefer.
- Rosen, Moses 2012, *Arhitectul propriei sale veșnicii*. București: Editura Realitatea evreiască.

² cf. Realitatea Evreiască, publicație a Federației Comunităților Evreiești din România, octombrie 2005.